

BUNE PRACTICI DE ASISTENȚĂ PARENTALĂ PROFESIONISTĂ PENTRU COPIII CU NEVOI COMPLEXE

Rezultatele analizei preliminare a literaturii de specialitate pentru pregătirea proiectului pilot privind asistența parentală profesionistă specializată în Republica Moldova

Chișinău, 2024

USAID
DIN PARTEA POPORULUI
AMERICAN

Copiii cu
dizabilități au
dreptul și
nevoia unui trai
prosper în
cadru unei
familii dedicate
bunăstării și
protecției lor.

Foto: Schimbator Studio

Inițiativa Globală Changing the Way We Care este implementată de Catholic Relief Services și Maestral International, în colaborare cu alți parteneri globali, naționali și locali, care, împreună, își unesc eforturile pentru a schimba modul în care îngrijim copiii din întreaga lume. Partenerii noștri principali la nivel global sunt Better Care Network și Faith to Action. CTWWC este finanțat în parte de Alianța Pentru Dezvoltare Globală USAID și Fundația GHR.

Doriți să aflați mai multe? Contactați Changing the Way We Care la info@ctwwc.org sau vizitați changingthewaywecare.org.

©2024 Maestral International. Toate drepturile sunt rezervate. Acest material nu poate fi reprodus, afișat, modificat sau distribuit fără permisiunea scrisă prealabilă a deținătorului drepturilor de autor. Pentru a obține acordul, adresați-vă la adresa electronică info@ctwwc.org. Fotografiiile din această publicație sunt folosite doar în scopuri ilustrative; ele nu implică un anumit statut de sănătate sau de îngrijire rezidențială din partea niciunei persoane care apare în fotografii.

Elaborarea acestui raport a fost posibilă datorită suportului generos al poporului american prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Conținutul este responsabilitatea Changing the Way We Care și nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al USAID sau al Guvernului Statelor Unite.

CUPRINS

CONTEXT.....	4
METODOLOGIE.....	7
PRINCIPALELE CONSTATĂRI.....	8
Strategii de recrutare și suport profesional	8
Conținutul programului de formare specializată.....	9
Prestații sociale, inclusiv alocații, indemnizații, servicii sociale și alte tipuri de sprijin.....	11
RECOMANDĂRI PENTRU PROIECTUL PILOT APP SPECIALIZAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	17
ANEXE.....	21
Anexa 1: Sinteza programelor specifice de asistență parentală profesionistă pentru copii cu dizabilități.....	21
Anexa 2: Bibliografie.....	25

Foto: Schimbator Studio

Context

Instrumentele internaționale privind drepturile copilului, precum Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (1989)[1] și Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (2006)[2], subliniază importanța creșterii copiilor într-un mediu familial. În cazurile în care copiii nu pot rămâne sau nu ar trebui să rămână cu familiile lor biologice, este imperativ să li se ofere îngrijire alternativă, de preferință într-un mediu familial. Liniile directoare ale ONU privind îngrijirea alternativă a copiilor (2010)[3], Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și Rezoluția Adunării Generale a ONU privind drepturile copiilor (2019)[4] definesc în mod explicit rolul statului în asigurarea unui continuum de opțiuni alternative de îngrijire, accesibile tuturor copiilor. *Articolul 35 litera (b) prevede: asigurarea disponibilității unei game cuprinzătoare de opțiuni alternative de îngrijire de calitate, accesibile și favorabile incluziunii persoanelor cu dizabilități, în interesul superior al copilului și de la caz la caz, în conformitate cu Convenția cu privire la drepturile copilului și Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și luând în considerare Liniile directoare privind îngrijirea alternativă a copiilor, îngrijirea în situații de urgență, pe termen scurt și pe termen lung.*[5] Adicional, aceste opțiuni ar trebui să acorde prioritate îngrijirii în cadrul familiei, iar deciziile de plasament ar trebui să se bazeze pe principiile necesității și potrivirii, precum și pe luarea în considerare a nevoilor distincte ale fiecărui copil în parte.

Recunoscând faptul că copiii cu dizabilități au aceleași drepturi ca și copiii fără dizabilități, dreptul la îngrijire alternativă de tip familial se aplică și acestora. Îngrijirea familială a copiilor cu dizabilități este crucială, deoarece îngrijirea rezidențială poate avea efecte adverse semnificative. Copiii cu dizabilități sunt adesea foarte dependenți fizic, ceea ce îi face mai vulnerabili la abuz sau neglijare. Adicional, dizabilitățile lor ar putea să-i izoleze de interacțiunea socială și de oportunitățile de joacă, creând o stare de substimulare care ulterior poate provoca întârzieri în dezvoltare.[6] Aceste considerente sunt deosebit de relevante pentru copiii cu dizabilități severe și alte nevoi complexe.

[1] UN General Assembly (1989). Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html>

[2] UN General Assembly (2007). Convention on the Rights of Persons with Disabilities: resolution / adopted by the General Assembly, 24 January 2007, A/RES/61/106. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/45f973632.html>

[3] UN General Assembly, Guidelines for the Alternative Care of Children (2010): resolution / adopted by the General Assembly, 24 February 2010, A/RES/64/142. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/4c3acdl62.html>

[4] UN General Assembly, Resolution on the Rights of the Child (2019). Retrieved from https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2020-01/A_RES_74_133_E.pdf

[5] UN General Assembly, Resolution on the Rights of the Child (2019). Op cit.

[6] Rosenthal, E (2019) Position paper: The right to live and grow up in a family for all children. Disability Rights International European Network on Independent Living Validity and TASH

Copiii cu dizabilități, asemenea tuturor copiilor, li se oferă îngrijire sigură, stabilă și de calitate în cadrul unei familii.

De asemenea, dovezile la nivel mondial demonstrează, faptul că, cel mai frecvent, dizabilitatea este principala cauză a instituționalizării copiilor.[7] Acest lucru este valabil și pentru Republica Moldova. În plus, copiii cu dizabilități devin mai frecvent victime ale violenței și abuzului, inclusiv în contexte de îngrijire alternativă.[8]

Prin urmare, nu este doar un drept, ci și o necesitate pentru copiii cu dizabilități; să trăiască și să se dezvolte în grija unei familii dedicate bunăstării și protecției lor. Îngrijirea sigură și de calitate în cadrul unei familii contribuie la bunăstarea și dezvoltarea tuturor copiilor, inclusiv a copiilor cu dizabilități. Dovezile indică că copiii cu dizabilități care sunt îngrijiți în familie demonstrează în timp progrese fizice, cognitive și emoționale.[9]

La data de 3 martie 2022, Republica Moldova a depus cererea de aderare la UE, iar la data 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată pentru aderarea la UE. Avizul Comisiei Europene privind cererea Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană (iunie 2022) a subliniat importanța progresului continuu al Republicii Moldova în ceea ce privește dezinstituționalizarea și asigurarea respectării drepturilor copiilor.[10] Recomandările menționează în mod expres că numărul copiilor de vârstă fragedă și a copiilor cu dizabilități instituționalizați din Republica Moldova este un motiv de îngrijorare.[11]

Cadrul normativ al Republicii Moldova este aliniat la instrumentele privind respectarea drepturilor fundamentale prin diverse acte legislative, inclusiv Legea 370/2023 privind drepturile copilului, Codul Familiei nr.1316/2000, Legea 140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți și Legea nr.123/2010 cu privire la serviciile sociale. Guvernul Republicii Moldova și-a exprimat angajamentul de a transpune aceste prevederi legale în realitatea practică prin intermediul Programului Național pentru Protecția Copilului (2022-2026).[12] Acest program își propune să finalizeze cei 15 ani de eforturi de dezinstituționalizare și să reorienteze sistemele de protecție a copilului și de servicii sociale către o abordare centrată pe familie.

[7] van Ijzendoorn, M., Bakermans-Kranenburg, M.J., Duschinsky, R., et al (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children. A systematic and integrative review of evidence regarding effects on development. *The Lancet*. Aug;7(8):703-720. Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32589867/>.

[8] Human Rights Watch (2017). <https://www.hrw.org/news/2017/03/07/children-disabilities-deprivation-liberty-name-care-and-treatment>; World Health Organisation. (2014). Injuries and violence: The facts.

[9] Committee on the Rights of the Child and Committee on the Rights of People with Disabilities (2022). [Joint Statement on the Rights of Children with Disabilities](#); McConkey, R., O'Hagan, P., & Corcoran, J. (2023). Parental Perceptions of Family-Centred Supports for Children with Developmental Disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054205>;

Ijzendoorn, M., Bakermans-Kranenburg, M., Duschinsky, R., Fox, N., Goldman, P., Gunnar, M., Johnson, D., Nelson, C., Reijman, S., Skinner, G., Zeanah, C., & Sonuga-Barke, E. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children I: a systematic and integrative review of evidence regarding effects on development. *The Lancet. Psychiatry*. [https://doi.org/10.1016/s2215-0366\(19\)30399-2](https://doi.org/10.1016/s2215-0366(19)30399-2); Almasri, N., An, M., & Palisano, R. (2018). Parents' Perception of Receiving Family-Centered Care for Their Children with Physical Disabilities: A Meta-Analysis. *Physical & Occupational Therapy In Pediatrics*, 38, 427 - 443. <https://doi.org/10.1080/01942638.2017.1337664>;

[10] European Commission (2022). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, and the Council. Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union. COM (2022) 406. Final.

[11] Ibidem.

[12] Hotărârea Guvernului Nr.347/2022 Programul Național pentru Protecția Copilului (2022-2026). Preluat de pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131899&lang=ro

Obiectivul 3.3 din Programul Național pentru Protecția Copilului și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia, prioritizează consolidarea serviciilor de îngrijire alternativă de tip familial și își propune să le facă accesibile fiecărui copil. Obiectivul specific constă în creșterea procentului de copii aflați în asistență parentală profesionistă de la 83,4% la 95%. Republica Moldova a înregistrat progrese semnificative în reducerea dependenței de îngrijirea rezidențială, reducând semnificativ numărul copiilor instituționalizați de la un maxim de 17.000 în 2003 la 11.544 în 2007[13] și, cel mai recent, la 617 de copii în 2023 [14]. Dintre acești copii, 104 sau 17% au o dizabilitate, dintre care 66 sau 64% din total copii cu dizabilități au fost diagnosticați cu o dizabilitate severă.[15]

În 2021, inițiativa Changing the Way We Care, cu aprobarea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale a efectuat evaluarea individuală a 184 de copii aflați în plasament în șase instituții rezidențiale. Rezultatele evaluărilor au demonstrat că aproximativ 60% dintre acești copii ar necesita asistență parentală profesionistă specializată ca cea mai potrivită soluție pentru asigurarea îngrijirii într-un mediu familial.[16] Conform statisticilor din 2023, dintre cei 1.095 de copii aflați în îngrijire alternativă de tip familial din Republica Moldova, 130 de copii (aproximativ 12%) aveau o dizabilitate, dintre care 35 (sau 3% din total) aveau o dizabilitate severă.[17]

Foto: Schimbator Studio

[13] Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. <https://statistica.gov.md/ro>

[14] Ministerul Muncii și protecției Sociale. [Raport-statistic-anual-nr.-103---Copii-aflati-in-situatie-de-risc-si-copii-separati-de-parinti-in-anul-2023.pdf \(gov.md\)](#)

[15] Ministerul Muncii și protecției Sociale. [Raport-statistic-anual-nr.-103---Copii-aflati-in-situatie-de-risc-si-copii-separati-de-parinti-in-anul-2023.pdf \(gov.md\)](#)

[16] Changing the Way We Care, (2021). Rezultatele evaluării copiilor din șase instituții rezidențiale. Primit de la autori.

[17] Ministerul Muncii și protecției Sociale. [Raport-statistic-anual-nr.-103---Copii-aflati-in-situatie-de-risc-si-copii-separati-de-parinti-in-anul-2023.pdf \(gov.md\)](#)

Ca răspuns la aceste constatări, în octombrie 2022, Ministerul Muncii și Protecției Sociale (MMPS) a creat un grup de lucru responsabil de elaborarea și validarea politicilor, procedurilor organizaționale și asigurarea funcționalității serviciilor de îngrijire alternativă de tip familial și prin Ordinul nr. 138 din data de 22 septembrie 2023 a lansat pilotarea unui model de asistență parentală profesionistă specializată pentru copiii cu dizabilități severe, care își propune să faciliteze accesul la îngrijirea alternativă de tip familial, în special pentru cele mai marginalizate și vulnerabile categorii de copii. Aceste inițiative vin să susțină atingerea obiectivului general al Republicii Moldova de zero copii în îngrijire rezidențială în următorii ani.[18]

Recunoscând că asistența parentală profesionistă specializată există și în alte țări și dorind să valorifice această experiență, cunoștințele și lecțiile învățate în elaborarea proiectului pilot în Republica Moldova, CTWWC a efectuat o analiză rapidă a modelelor de bună practică. Analiza a urmărit să colecteze informații despre strategiile de recrutare, inclusiv mesajele-cheie și profilurile asistenților parentali profesioniști, formarea specifică pentru îngrijitorii copiilor cu dizabilități, sprijinul financiar, serviciile și alt suport pentru încurajarea și susținerea acestui tip de asistență parentală profesionistă.

Nota editorului

În 2024, inițiativa Changing the Way We Care, la solicitarea Ministerului Muncii și Protecției Sociale a efectuat evaluarea rapidă a tuturor copiilor aflați în instituțiile rezidențiale din Republica Moldova. Conform rezultatelor evaluării, au fost identificate 44 de instituții rezidențiale în care se aflau 587 de copii. Din totalul copiilor aflați în îngrijire rezidențială 112 (sau 19%) au o dizabilitate, iar 58 (sau 10%) au o dizabilitate severă. [19]

[18] Changing the Way We Care (2023). Cazul de investiții pentru îngrijirea copiilor centrată pe familie și dezvoltarea capitalului uman din Moldova. Primit de la autor. Informații plasate pe site-ul web Changing the Way We Care (2023). Preluat de pe: <https://bettercarenetwork.org/investing-in-family-care-for-moldovas-future-the-case-for-meeting-moldovas-human-capital-needs/romanian>

[19] Ministerul Muncii și Protecției Sociale (2024). Date privind copiii în instituțiile rezidențiale din Republica Moldova: Studiu realizat de Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova în colaborare cu CTWWC Moldova, UNICEF, Parteneriate pentru Fiecare Copil, CCF Moldova, Keystone Moldova. Primit de la autori.

METODOLOGIE

Analiza preliminară a literaturii de specialitate s-a axat în principal pe experiența programelor publice și private de dezvoltare a asistenței parentale profesioniste pentru copiii cu dizabilități în spațiul Uniunii Europene și/sau în țările din Europa de Est. Aceasta a inclus articole recenzate, literatură gri (rapoarte, studii, documente, buletine informative ale instituțiilor sau organizațiilor neguvernamentale(ONG) relevante, discursuri s.a) și analiza website-urilor. Un total de 50 de surse au fost incluse în analiza bibliografică, însă doar o jumătate dintre acestea conțineau informații care au stat la baza constatărilor expuse în acest document.

Căutările pe Internet au fost efectuate folosind termenii cheie (în limba engleză foster care for children + complex needs/ foster care for children + disabilities) „asistență parentală profesionistă” + „nevoi complexe ale copiilor” / „asistență parentală profesionistă” + „copii cu dizabilități”, ulterior combinate cu denumirea anumitor țări, inclusiv, dar fără a se limita la: Marea Britanie, Scoția, Germania, Țările de Jos, Lituania, Suedia, Finlanda și România. În cazul în care au fost identificate surse, referințele au fost suplimentar analizate pentru stabilirea relevanței. Documente specifice privind asistența parentală profesionistă din biblioteca UE au fost, de asemenea, căutate direct pe site-ul web oficial al UE. Site-urile web ale birourilor naționale ale UNICEF au fost analizate pentru informații privind asistența parentală profesionistă și programe pentru copii cu dizabilități. De asemenea, au fost analizate surse din biblioteca online a Maestral, inclusiv revista literaturii de specialitate realizată anterior cu privire la diverse aspecte ale asistenței parentale profesioniste. Informațiile s-au căutat pe site-urile web guvernamentale și ale ONG-urilor care oferă servicii de asistență parentală. Suplimentar, au fost contactate direct și s-au depus cereri de informații către diferite birouri ale UNICEF, Fundația Martin James și ONG-urile care desfășoară activități dedicate copiilor cu dizabilități și îngrijirii acestora, inclusiv către directorul executiv al Asociației Keystone, partener al CTWWC în Moldova.

Căutări suplimentare au fost efectuate pe Internet folosind ChatGPT pentru colectarea de informații specifice privind indemnizațiile/prestațiile sociale de suport pentru copii plasați în serviciile de tip familial/alte alocații sociale de stat, conținutul programelor de instruire, profilurile îngrijitorilor și strategii de recrutare.

PRINCIPALELE CONSTATĂRI

Strategii de recrutare și suport profesional (formare, supervizare, consiliere)

Mai multe surse menționează că cel mai bun instrument de recrutare este un asistent parental profesionist mulțumit. Relatările asistenților parentali profesioniști[20] cu experiență sunt adesea cele mai bune instrumente de convingere pentru familiile care ar putea fi interesate.[21] Literatura de specialitate indică faptul că, în majoritatea cazurilor, asistenții parentali profesioniști de succes și mulțumiți simt că sunt susținuți pozitiv și sunt bine pregătiți să aibă grijă de un copil. Asistenții parentali profesioniști mulțumiți au precizat, de asemenea, importanța comunicării transparente cu privire la plasament, inclusiv despre durata plasamentului, nevoile copiilor, și abilitățile care sunt necesare pentru îngrijirea acestora. Ei au remarcat că o comunicare clară înainte, în timpul și după plasamentul unui copil a contribuit la crearea unui sentiment de pregătire și de sprijin continuu. În consecință, faptul de a fi tratat de profesioniști într-un mod care recunoaște asistenții parentali profesioniști ca parteneri a fost, de asemenea, un factor care a creat sentimentul de satisfacție.[22]/[23]

Pentru a se asigura că asistenții parentali profesioniști sunt mulțumiți, este necesar ca specialiștii care lucrează cu aceștia să fie bine pregătiți și sprijiniți (respectiv supervizați), să aibă un număr de cazuri gestionabil care să permită acordarea de timp și atenție corespunzătoare fiecărei familii și să dispună de mecanisme și proceduri clare în activitate.

Satisfacția și angajamentul profesional a APP sunt susținute de o comunicare consecventă, de un plan de lucru clar și de suportul specialiștilor din cadrul serviciilor de APP.

Toate aceste aspecte sunt importante și necesar de avut în vedere în procesul de organizare a serviciilor de asistentă parentală profesionistă în special pentru copiii cu nevoi complexe. Comunicarea clară în cadrul echipei, planificarea și pregătirea corespunzătoare, sprijinul continuu și contactul constant cu echipa de specialiști sunt necesare pentru a încuraja și aprecia sentimente de angajament și de satisfacție din partea asistenților parentali profesioniști care îngrijesc copii cu dizabilități.[24]

[20] În acest document, termenii de părinți adoptivi, asistenți parentali profesioniști și familii adoptive sunt interschimbabili.

[21] Comisia Europeană (2021). Direcția Generală Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Incluziune. [Peer Review on Furthering quality and accessibility of Foster Care service.] Preluat de pe: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1024&furtherNews=yes&newsId=9969>

[22] Ibidem.

[23] Tullberg, E., Vaughn, W., Muradwij, N. și Kerker, B. D. (2019). Unpacking "support": Understanding the complex needs of therapeutic foster parents. Children and Youth Services Review, 105, 104420. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104420>

[24] Comisia Europeană (2021). Op Cit.

Dovezile sugerează, de asemenea, că majoritatea asistenților parentali profesioniști ai copiilor cu dizabilități nu sunt motivați de bani sau de alte beneficii, ci **de o dorință înăscută de a ajuta**. Pe această bază, mai multe surse incluse în prezenta analiză au evidențiat faptul că majoritatea asistenților parentali profesioniști ai copiilor cu dizabilități au următoarele motivații:

- Au o persoană cu dizabilitate în familie sau în cercul de prieteni/rude;
- Și-au crescut proprii copii biologici, dar doresc în continuare să activeze ca părinți și sunt pregătiți pentru ceva mai provocator;
- Sunt motivați de credința lor;
- Nu se tem de stigmatul asociat adesea cu dizabilitatea; și
- Au experiență profesională de lucru cu persoane, inclusiv copii, cu dizabilități.

Aceste informații ar trebui să stea la baza strategiilor de recrutare. În cadrul campaniilor de recrutare a potențialilor asistenți parentali profesioniști, specialiștii implicați în cadrul acestor acțiuni ar trebui să vizeze comunitățile sau persoanele familiarizate sau implicate în activități de îngrijire a copiilor sau adulților cu dizabilități. Acestea ar putea fi ONG-uri sau grupuri comunitare de persoane cu dizabilități sau părinți ai unui copil cu dizabilități, profesori cu experiență în educația incluzivă, profesioniști din domeniul sănătății, în special asistenți medicali sau kinezioterapeuți, logopezi sau ergoterapeuți și organizații religioase, dar nu exclusiv.

Considerații privind formarea profesională a specialiștilor

- Există un program specializat de formare a specialiștilor privind nevoile specifice ale asistenților parentali profesioniști care îngrijesc de copii cu dizabilități?
- Specialiștii au un număr de cazuri gestionabil?
- Există supervizare adecvată? Managerul și asistenții sociali beneficiază de sprijin și supervizare periodică?
- Se acordă suficient timp și sprijin pentru pregătirea copilului și a familiei asistentului parental profesionist înainte de plasament? Acest aspect este inclus într-o procedură standard de operare?
- Specialiștii din cadrul SAPP sunt pregătiți pentru utilizarea unei abordări bazate pe parteneriat, care ar recunoaște asistenții parentali profesioniști ca fiind parteneri egali cu ceilalți profesioniști din cadrul serviciului?
- Există mecanisme de feedback pentru a se asigura că asistenții parentali profesioniști pot oferi feedback regulat sau pot cere ajutor? Există o procedură standard de operare pentru a răspunde la acest feedback?

Conținutul programului de formare specializată

Analiza literaturii de specialitate a identificat dovezi pertinente că toți asistenții parentali profesioniști ar trebui să beneficieze de o formare standardizată înainte de a începe activitatea de îngrijire. Formarea, ar trebui să fie concepută astfel, încât să includă conținut teoretic, dar să fie și foarte practică, să includă multe oportunități de exersare a cunoștințelor prin diferite activități, cum ar fi jocuri de rol, studii de caz și lucru în grup. Cea mai eficientă formare este oferită în mod continuu, sub formă de cursuri de o zi, jumătate de zi sau seara, distribuit în timp, nu doar cursuri unice (de exemplu, cursuri de o săptămână sau de weekend).[25] Un articol inclus în această analiză face referire la cercetări care arată că mulți asistenți parentali profesioniști, în special ai copiilor cu dizabilități, s-au simțit adesea nepregătiți să răspundă nevoilor copiilor aflați în îngrijirea lor. De asemenea, sursa remarcă constatările potrivit cărora formarea profesională specializată a consolidat și a influențat pozitiv dorința persoanelor de a lua în plasament copii cu nevoi complexe.[26] Este important să se facă anumite adaptări pentru a sprijini îngrijirea copilului în cazul în care asistenții parentali profesioniști au deja copii în îngrijire. O opțiune posibilă este asigurarea îngrijirii copiilor la locul de muncă sau asigurarea plății pentru o bonă, la necesitate.

Majoritatea programelor incluse în această analiză au o componentă fundamentală de formare a asistenților parentali profesioniști care acoperă teme comune privind dezvoltarea copilului, parentingul pozitiv, abordări de îngrijire în cazul unor traume, informații despre sistemul de protecție a copilului, roluri și responsabilități etc. Exemple de conținut sunt furnizate mai jos.

Formarea inițială (anterioară plasamentului) include de obicei următoarele subiecte:

- Importanța îngrijirii în mediul familial pentru dezvoltarea armonioasă a copiilor;
- Rolurile și responsabilitățile prestatorului de servicii și ale angajaților din cadrul serviciului de asistență parentală profesionistă;
- Dezvoltarea identității copiilor (care include limba, identitatea rasială, cultura și religia);
- Teoria atașamentului, inclusiv atașamentul față de părinți și îngrijitori, cauzele și efectele atașamentului nesigur;
- Confruntarea cu consecințele separării și pierderii, doliul, primul ajutor psihologic;
- Pregătirea pentru sănătatea sexuală și reproductivă, inclusiv pubertatea;
- Lucrul în colaborare, inclusiv cu prestatorul de servicii, familia biologică și alte persoane;
- Auto-îngrijirea asistenților parentali profesioniști: mod sănătos de viață, inclusiv aspecte fizice, emoționale, sociale, intelectuale și spirituale.

[25] Kaasbølla, J., Lassemo, E., Paulsen, V., Melby, L. Solveig O.O (2019) Foster parents' needs, perceptions and satisfaction with foster parent training: A systematic literature review, in Children and Youth Services Review; Jenny, M. și Romanens-Pythoud, S. (2016) A Better Future is Possible: Promoting Family Life for Children with Disabilities in Residential Care – Manual for Professionals. International Social Service (ISS), Geneva. <https://bettercarenetwork.org/library/the-continuum-of-care/residential-care/a-better-future-is-possible-promoting-family-life-for-children-with-disabilities-in-residential-care>; Maestral International în numele UNICEF Turkiye (2019). Literature Review Of Good Practice In Specialised Foster Care For Children With Disabilities.

[26] Tullberg, E., Vaughn, W., Muradwij, N. și Kerker, B. D. (2019)., Understanding the complex needs of therapeutic foster parents. Children and Youth Services Review,105, 104420. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104420>

Formarea inițială ar trebui să fie urmată și completată de un conținut de formare continuă care să abordeze aspecte specifice copiilor care au suferit violență, inclusiv abuz fizic, emoțional și sexual, precum și copiilor cu dizabilități sau cu nevoi cronice de sănătate. Următoarele subiecte sunt importante pentru asistenții parentali profesioniști care vor avea grijă de copiii cu dizabilități, inclusiv de cei cu nevoi complexe. Aceste subiecte pot fi furnizate printr-o formare unică, deși mai multe programe incluse în analiză au sugerat ca acestea să fie furnizate ca formare continuă după ce copilul a fost plasat, deoarece conținutul va avea mai multă relevanță odată ce asistentul parental profesionist este deja în procesul îngrijirii copilului și apar situații problematice. Conținutul sugerat include, dar nu se limitează la următoarele:

- O introducere de bază privind drepturile copiilor cu dizabilități și conceptul de incluziune;
- Diferite tipuri de dizabilități și cauzele acestora;
- Impactul dizabilității asupra nevoilor și dezvoltării copilului, care ar trebui să includă aspecte privind evoluția fizică, cognitivă și socio-emoțională a acestuia;
- Sănătatea și siguranța copiilor: abordarea aspectelor referitoare la starea generală de sănătate, la siguranță și igienă, la acordarea de prim ajutor, potrivirea mediului din gospodăria și orice alte adaptări necesare, administrarea și depozitarea medicamentelor;
- Aspecte practice ale îngrijirii, inclusiv toaleta, baia și servirea mesei;
- Comunicarea include aspecte pozitive, bazate pe puncte forte, non-violente pentru copiii cu deficiențe senzoriale sau alte probleme care fac dificilă comunicarea verbală;
- Utilizarea dispozitivelor asistive și a resurselor;
- Protecția copilului – protejarea copiilor împotriva abuzurilor. Această dimensiune va conține informații similare cu cele furnizate în cadrul formării inițiale a asistenților parentali profesioniști, dar cu detalii despre nivelul crescut al vulnerabilității la abuz în situația copiilor cu dizabilități [27], măsurile preventive și pașii de urmat pentru a proteja un astfel de copil și pentru a-i permite să spună cuiva dacă a fost abuzat sau dacă cineva l-a făcut să se simtă inconfortabil;
- Accesul la servicii din comunitate;
- Pregătirea pentru abordarea potrivită a situațiilor de stigmatizare și discriminare în cazul copiilor cu dizabilități.

[27] Copiii cu dizabilități au șanse de trei până la patru ori mai mari de a fi victime ale violenței, din cauza izolării lor sociale (în situația îngrijirii rezidențiale și în relația cu alți copii), a barierelor de comunicare, a dependenței lor de adulți pentru îngrijirea fizică și a stresului suplimentar cu care se confruntă părinții sau îngrijitorii lor.

UNICEF (2013) The State of The World's Children 2013: Children with Disabilities pp. 44 - 51.

https://www.unicef.org/sowc2013/focus_violence.html

Considerații privind abordarea și conținutul programului de formare

- Programul de formare combină aspecte teoretice și practice și asigură timp suficient pentru dezbateri, simulări practice, reflecții și întrebări?
- Programul de formare este furnizat într-un mod, timp și loc accesibile asistenților parentali profesioniști? Sunt asigurate servicii de îngrijire a copilului aflat în plasament pe durata participării la formare a asistentului parental profesionist?
- Programul de formare este conceput într-un mod care promovează sprijinul reciproc în rândul participanților la formare?
- Programul de formare are o durată suficientă de timp care permite asistentului parental profesionist să reflecteze, să asimileze și să aplice informațiile în contextul situației sale?
- Conținutul programului de formare include informații generale despre dezvoltarea copilului, asistența parentală profesionistă, abordările informate despre traume și auto-îngrijire, dar și specificul legat de nevoile unice ale copiilor cu dizabilități și ale asistenților parentali profesioniști?
- Este programul suficient de flexibil pentru a răspunde nevoilor de formare sau situațiilor care ar putea apărea în perioada plasamentului? Este specialistul capabil să dezvolte rapid o scurtă sesiune de formare pe această temă și să o livreze în timpul unei vizite la domiciliu, de exemplu?

Prestații sociale, inclusiv alocații, indemnizații, servicii sociale și alte tipuri de sprijin

Analiza a fost axată în special pe informații referitoare la prestațiile sociale acordate asistenților parentali profesioniști ai copiilor cu dizabilități și/sau cu nevoi complexe. De asemenea, a explorat alte tipuri de sprijin suplimentar, cum ar fi asigurările de asistență medicală, alocațiile sociale pentru copii, compensațiile pentru transport și echipamente specializate sau pentru reamenajări care asigură accesibilitatea, precum și facilitățile fiscale.

În baza analizei se constată eficiența plasamentelor în servicii de îngrijire de tip familial care prevăd alocații/îndemnizații financiare și sprijin social ajustate la timpul, energia și resursele specifice necesare pentru îngrijirea unui copil cu dizabilități. De obicei, asistenții parentali profesioniști ai copiilor cu dizabilități beneficiază de sprijin financiar suplimentar, care de regulă crește în funcție de complexitatea sau gradul dizabilității.

Achiziționarea de dispozitive asistive, sprijinul financiar pentru accesibilizarea locuinței, transportul copilului (și al îngrijitorului) până la și de la servicii (dacă este necesar), accesul regulat la serviciile sociale și sprijinul de la egal la egal sunt cheltuieli, de regulă, asigurate de sistemul public de asistență socială. În timp ce aceste „pachete” de alocații variază de la o țară la alta, se observă în mod constant că se asigură prestații sociale sporite și alte tipuri de sprijin pentru **asistenții parentali profesioniști care îngrijesc copii cu dizabilități, [28] respectând principiul conform căruia prestațiile sociale sunt proporționale atenuării oricărui risc de a considera prestațiile unicul sau principalul stimulente pentru a lua în plasament copii cu dizabilități.**

Studiul privind asistența parentală profesionistă în UE a evidențiat în mod specific importanța faptului ca ajutorul material, inclusiv echipamentele speciale, să fie furnizate într-un mod nebirocratic, ca situațiile critice să fie identificate și gestionate prompt și plasamentul de răgaz și alte forme de sprijin să nu fie doar furnizate, ci și să fie ușor de accesat.[29] Următorul text prezintă un rezumat al diferitor tipuri de sprijin identificate în literatura de specialitate ca fiind importante de inclus în sistemul serviciilor de asistență parentală profesionistă pentru copiii cu dizabilități.

Servicii de sprijin specializat: Prestatorii de servicii de asistență parentală profesionistă sigură adesea servicii de sprijin specializat pentru copiii cu nevoi complexe. Un lucru care este subliniat în literatura de specialitate analizată este importanța prezenței unui specialist dedicat gestionării cazului. Este esențial ca acest specialist să fie bine pregătit, să aibă un număr de cazuri care să permită o coordonare, un contact constant și de încredere cu asistenții parentali profesioniști și o comunicare clară, întemeiată pe punctele forte.

Specialistul trebuie să cunoască și să colaboreze cu o diversitate de prestatori de servicii pentru a se asigura că copilul și asistentul parental profesionist pot accesa serviciile necesare. Aceste servicii pot include accesul la servicii medicale (medici specialiști), terapeuți (terapie fizică, ocupațională, logopedică), psihologi, specialiști în educație, plasamente de răgaz, tehnologii asistive și renovări/adaptări a locuinței pentru a asigura accesibilitatea.

Având în vedere provocările, inclusiv stresul fizic și emoțional, care pot însoți îngrijirea unui copil cu nevoi complexe, multe programe includ îngrijirea în plasamente de răgaz care oferă părinților/îngrijitorilor timp pentru a-și reîncărca bateriile.[30] Durata prestării serviciilor de plasament de răgaz variază de la câteva ore până la o săptămână, în funcție de natura pauzei.

[28] Comisia Europeană (2021). Op Cit.,

[29] Ibidem.

Conform datelor Organizației Mondiale a Sănătății, începând cu anul 2007, îngrijirea care oferă pauze scurte este disponibilă în mai mult de jumătate din țările europene pentru persoanele cu dizabilități intelectuale.[31] Această cifră, fără îndoială, a crescut în timp și demonstrează că îngrijirea de răgaz este o opțiune esențială într-un continuum cuprinzător de îngrijire a copiilor cu dizabilități. Îngrijirea de răgaz are un rol esențial în sprijinirea părinților și îngrijitorilor copiilor cu dizabilități, oferindu-le o pauză temporară de la responsabilitățile lor de îngrijitor. Îngrijirea unui copil cu dizabilități poate fi o experiență plină de satisfacții, dar și solicitantă din punct de vedere emoțional și fizic, contribuind la starea de stres și epuizare, ceea ce implicit crește riscul de separare. Pauzele scurte oferă părinților și îngrijitorilor copiilor cu dizabilități posibilitatea de a se reface fizic și emoțional, de a-și satisface propriile nevoi și de a-și echilibra responsabilitățile de îngrijire cu alte aspecte ale vieții lor, cum ar fi activitățile sociale (prevenirea izolării sociale), munca și îngrijirea de sine.[32] Asigurând părinților și îngrijitorilor posibilitatea de autoîngrijire, pauzele scurte pot contribui la prevenirea epuizării și pot încuraja îngrijitorii să își abordeze responsabilitățile cu energie și reziliență reînnoite, reducând astfel riscul de separare și contribuind la un mediu de îngrijire durabil.[33]

Pauza oferită părinților și îngrijitorilor copiilor cu dizabilități poate, de asemenea, să îmbunătățească calitatea îngrijirii pe care aceștia o oferă. Părinții și îngrijitorii care sunt bine odihniți sunt mai capabili să-și gestioneze starea emoțională – un element cheie al practicii parentale pozitive. Atunci când părinții și îngrijitorii sunt capabili într-o măsură mai mare să-și gestioneze starea de bine, este mai probabil ca aceștia să ofere îngrijire cu răbdare și grijă, acordând timp pentru a înțelege nevoile copilului și participând la rezolvarea problemelor persistente, pentru a răspunde nevoilor acestuia, asigurând astfel, un standard mai ridicat de îngrijire.

În cele din urmă, îngrijirea de răgaz promovează conceptul de auto-îngrijire în rândul părinților și asistenților parentali profesioniști, în special al celor care îngrijesc copii cu nevoi speciale. Subliniind importanța de a lua pauze pentru a se odihni și de a se ocupa de propria bunăstare, pauzele scurte permit îngrijitorilor să acorde prioritate sănătății lor fizice și mentale, contribuind la un mediu de îngrijire mai durabil și mai eficient. Acest aspect va fi deosebit de relevant pentru proiectul-pilot, având în vedere că copiii aflați în îngrijire vor avea nevoi complexe. În cazul în care starea de sănătate a copiilor determină necesitatea ca aceștia să rămână acasă (nu pot fi înscriși la grădiniță sau școală), va fi deosebit de important să se ia în considerare posibilitatea ca îngrijitorul să aibă timp pentru treburi casnice, cumpărături, grădinarit și să aibă timp pentru propria bunăstare.

[30] Preluat de pe: [https://www.barnardos.org.uk/get-support/support-for-parents-and-carers/short-break-care#:~:text=Short%20break%20care%20\(anterior%20apelat%20la%20reincarcare%20thel%20baterii](https://www.barnardos.org.uk/get-support/support-for-parents-and-carers/short-break-care#:~:text=Short%20break%20care%20(anterior%20apelat%20la%20reincarcare%20thel%20baterii)

[31] WHO. (2007). Atlas. Global resources for persons with intellectual disabilities. WHO.

[32] Health and Social Care Board. (2017). The effectiveness of short breaks in families where there are children with disabilities: A systematic review of the evidence.

[33] Collins, M., Langer, S., Welsh, V., Wells, E. și Hatton, C. (2014). A break from caring for a disabled child: Parent perceptions of the uses and benefits of short break provision in England. The British Journal of Social Work, 44 (5), 1180–1196. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs209>

Considerații privind serviciile de sprijin

- Cunoaște specialistul tipurile de servicii necesare pentru fiecare copil și familie a APP?
- Sunt serviciile necesare documentate punctual în planul individual de asistență (PIA)?
- Specialistul are o rețea stabilită de diverși prestatori de servicii din comunitate? De exemplu a fost realizată o cartografiere a serviciilor din comunitate și specialistul deține aceste informații actualizate?
- Există protocoale sau proceduri standard de operare (PSO) pentru modul în care specialistul prezintă și facilitează accesul la servicii pentru copil și APP?
- Există mecanisme stabilite pentru a oferi feedback prestatorilor de servicii cu privire la calitate, accesibilitate etc.?
- Specialistul cunoaște nevoile, în special cele emoționale ale APP și facilitează accesul la servicii de sprijin, inclusiv sprijin din partea colegilor (de la egal la egal)?
- Se recomandă, de asemenea, ca plasamentul de răgaz să fie în mod regulat programat pentru APP, pentru a facilita continuitatea pentru ei și pentru copil și pentru a ajuta îngrijitorul să-și planifice timpul în mod corespunzător.

Finanțarea serviciului de asistență parentală profesionistă specializată

În procesul analizei resurselor accesibile pe Internet, a fost destul de dificil să se identifice cuantumul indemnizațiilor sau a salariilor acordate asistenților parentali profesioniști. Totuși, au fost identificate câteva cifre din practica unor țări. În procesul de căutare, accentul a fost pus pe țările din Uniunea Europeană. Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că majoritatea exemplurilor se referă la cuantumul de bază pentru salarizarea asistenților parentali profesioniști care îngrijesc de copii fără dizabilități. În toate cazurile, se menționează existența fondurilor suplimentare pentru asistență parentală profesionistă specializată (respectiv pentru copiii cu dizabilități), dar acest fapt, nu a fost în toate cazurile clar articulat și nici nu a fost consecvent. Prin urmare, cifrele de mai jos sunt generice și pot varia în funcție de inflație etc. De asemenea, este clar și unanim recunoscut că asistența parentală profesionistă specializată presupune responsabilități suplimentare, riscuri etc., astfel încât, în majoritatea situațiilor, se adaugă o sumă adițională la valoarea de bază. Autorul a prezentat suma în lei moldovenești la situația din 08 decembrie 2023.

- În **Republica Cehă**, renumerarea asistenților parentali profesioniști variază de la 4.950 la 7.260 CZK (**3.900–5.575 MDL**), în funcție de nevoile copilului (respectiv de gradul de dependență de APP, care înseamnă că APP a copiilor cu dizabilități se plasează la limita maximă a intervalului de cost). Sprijinul unic presupune acordarea a 10.000 CZK (echivalentul a **7.817 MDL**) la momentul plasării, precum și contribuții pentru achiziționarea unui automobil pentru familiile APP care au în îngrijire trei sau mai mulți copii de peste cinci ani, deși suma concretă nu a fost identificată.[34]
- În **Ungaria**, îngrijitorii copiilor au un statut de salariat, care asigură tuturor asistenților parentali profesioniști o remunerație indexată corespunzătoare salariului minim național și care reflectă numărul și nevoile copiilor aflați în îngrijire. Remunerarea include, de asemenea, concediile plătite și asigurările sociale (și anume, asigurarea medicală și pensia pentru limită de vârstă). Îngrijitorii copiilor cu nevoi speciale primesc un supliment de 7%. „Pachetul” financiar mediu pentru un asistent parental profesionist este de aproximativ[35] 300 de euro pe lună, ceea ce face ca media pentru un îngrijitor al unui copil cu dizabilități să fie de 321 EUR (echivalent **5.800 MDL**). Toți asistenții parentali profesioniști sunt eligibili pentru facilități fiscale și beneficiază de alocații pentru copii (de exemplu, alocația pentru îngrijirea copiilor cu vârsta de până la doi ani, utilizarea gratuită a transportului public de 16 ori pe an per copil), și tuturor asistenților parentali profesioniști li se permite să activeze la un alt loc de muncă.
- Același lucru este valabil și în **Litania**, unde asistenții parentali profesioniști primesc salariul minim pe economie. În plus, copilul primește o alocație de 160 EUR pe lună (echivalentul a **3.052 MDL**). Îngrijitorii copiilor cu dizabilități primesc o sumă suplimentară, și familiile care iau în îngrijire copii de vârstă fragedă sau mai mulți copii primesc, de asemenea, un supliment. Sumele specifice sunt stabilite de autoritatea publică locală care supraveghează plasamentul[36].
- În **Germania**, asistenții parentali profesioniști primesc o alocație lunară pentru îngrijirea de bază, care poate varia de la aproximativ 700 EUR până la 1.200 EUR pe lună (respectiv echivalentul a **13.526–22.890 MDL**). Se oferă sprijin financiar suplimentar pentru copiii cu nevoi complexe și cu dizabilități, iar suma variază în funcție de nivelul de îngrijire necesar.
- În **Irlanda**, asistenții parentali profesioniști primesc o alocație săptămânală pentru îngrijirea de bază, care poate fi cuprinsă între 1300 și 1408 EUR pe lună pentru un plasament standard (respectiv echivalentul a **24.797–26.858 MDL**). Sunt prevăzute alocații suplimentare pentru copiii cu nevoi complexe, iar suma poate fi mai mare, dar variază în funcție de nevoile individuale ale copilului.

[34] Trubacova, K., Juzova Kotalova, K., and Svobodova, A. Unit of social and legal protection of children, Ministry of Labor and Social Affairs, Czechia (2021) for DG Employment, Social Affairs, and Inclusion. Peer Review on "Furthering quality and accessibility of Foster Care service" Peer Country Comments Paper – Czechia

[35] Sitkei, P., for DG Employment, Social Affairs, and Inclusion (2021). A parallel way – a limited comparison of foster parenting in Croatia and Hungary

[36] Stepanova, K. of Ministry Social Security and Labor of Lithuania (2021), for DG Employment, Social Affairs, and Inclusion. Ensuring safe home for children: foster care that meets the best interest of the child.

- În **Suedia**, asistenții parentali profesioniști primesc sprijin financiar pentru îngrijirea copilului, alocația variind de obicei între 8.000 și 10.000 SEK pe lună (respectiv echivalentul a **13.544–16.930 MDL**). Se alocă fonduri suplimentare pentru copiii cu nevoi complexe și dizabilități, iar suma variază în funcție de nevoile specifice ale copilului.
- Asistenții parentali profesioniști din **Țările de Jos** primesc o indemnizație lunară pentru îngrijirea de bază, care poate varia între 585 și 720 EUR (respectiv echivalentul a **11.159–13.734 MDL**) pe lună, în funcție de vârsta și nevoile copilului. Se oferă finanțare suplimentară pentru copiii cu nevoi speciale, inclusiv pentru cei cu nevoi complexe și dizabilități, precum și pentru trei sau mai mulți copii. Asistenții parentali profesioniști pot, de asemenea, primi compensații pentru costuri neprevăzute (cum ar fi costurile medicale neplanificate, o bicicletă nouă etc.). Prestatorul de servicii APP stabilește dacă aceste cheltuieli sunt necesare pentru creșterea copilului aflat în plasament[37].
- În **Turcia**, alocația lunară medie pentru APP obișnuit este de 6000 TRY plus asigurarea. Pentru copiii cu nevoi speciale, aceasta este de 8000 TRY plus asigurarea (echivalentul a **4.919 MDL**).[38] În august 2023, 9.335 de copii se aflau în plasament în 7.817 familii, dintre care 1.051 de copii cu nevoi speciale și 652 de copii refugiați.
- În **Marea Britanie**, toți asistenții parentali profesioniști, nu doar cei care îngrijesc copii cu dizabilități, au dreptul la o indemnizație lunară de bază pentru a acoperi costul îngrijirii unui copil, precum și la un supliment în funcție de: numărul de copii îngrijiți, nevoile complexe ale copilului, nivelul competențelor asistenților parentali profesioniști, nivelul de experiență și durata plasamentului. Asistenții parentali profesioniști se pot înregistra cu activitate de muncă individuală și pot solicita scutiri fiscale anuale și credite fiscale pentru fiecare săptămână de plasament oferită unui copil și pot avea dreptul la credite garantate de stat pentru asigurarea socială, care se iau în calcul la acordarea pensiei.

[37] Lammers, P. of the Ministry of Health, Wellbeing and Sports (2021), for DG Employment, Social Affairs, and Inclusion. Foster Care in Croatia and the Netherlands: lessons to learn from each other.

[38] Informații primite de la UNICEF Turcia.

Considerații pentru Republica Moldova

- Salariul asistenților parentali profesioniști corespunde cel puțin unui salariu minim, adică recunoaște responsabilitatea cu normă întreagă a acestor profesioniști?
- Se ia în considerare creșterea acestei sume în funcție de nevoile unice ale copilului și responsabilitățile de îngrijire?
- Sunt luate în considerare alocații financiare suplimentare, cum ar fi asigurarea pentru asistență medicală, compensarea cheltuielilor de transport, dispozitivele asistive și serviciile de suport, precum îngrijirea de răgaz?
- Este planificat și prevăzut sprijin financiar pentru adaptarea/reabilitarea locuințelor pentru a asigura accesibilitate pentru copilul cu dizabilități?
- Are compensația financiară flexibilitate care să permită diferențierea în funcție de vârstă și de nevoile unice ale copilului aflat în îngrijire?

RECOMANDĂRI PENTRU PROIECTUL PILOT APP SPECIALIZAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Recomandările cheie propuse pentru considerare la elaborarea și implementarea proiectului-pilot de asistență parentală profesionistă pentru copiii cu nevoi complexe din Moldova sunt formulate în baza revistei surselor relevante. Aceste recomandări sunt formulate cu mențiunea că trebuie luate în considerare și utilizate pentru a fundamenta decizii informate, însă fiecare decizie trebuie contextualizată specificului Moldovei, angajaților din sistem, asistenților parentali profesioniști și copiilor. De asemenea, se recomandă să se acorde atenție și să se depună eforturi dedicate pentru a documenta învățarea din cadrul proiectului pilot. Documentarea, reflecția și discuțiile în procesul învățării, inclusiv greșelile sau adaptarea, vor fi un rezultat valoros al proiectului-pilot și vor contribui la dezvoltarea unei baze de dovezi pe această temă. Planificarea specifică a proceselor de reflecție și a modalităților de documentare a învățării și a responsabilităților ar trebui discutate înainte de începerea proiectului-pilot. Rolurile și responsabilitățile clare și modelele sau subiectele sugerate ar trebui consultate cu toți actorii, astfel încât să fie clar cine ce face și când. În cele din urmă, învățarea ar trebui să fie un subiect de discuție permanent în cadrul ședințelor de supervizare între profesionist și supervisorul său, precum și între membrii echipei CTWWC.

Analiza preliminară a surselor a oferit o perspectivă utilă asupra tipologiei familiilor recrutate în calitate de potențiali asistenți parentali profesioniști, precum și asupra aspectelor de pregătire necesară, în special a personalului, care contribuie la sentimentul de satisfacție a asistenților parentali profesioniști și la eficiența serviciului. Multe dintre documentele incluse în această analiză subliniază **importanța de a avea un număr suficient de personal calificat/specialiști, cu formarea și competențele necesare** pentru a sprijini serviciile de asistență parentală profesionistă și, în special, asistenții parentali profesioniști ai copiilor cu dizabilități.

Foto: Diaconia

Asistența parentală profesionistă pentru copiii cu dizabilități sau nevoi complexe necesită o pregătire relevantă, sprijin continuu, o abordare bazată pe parteneriat și interacțiunea constantă cu o echipă de profesioniști. S-a constatat, de asemenea, că **specialiștii beneficiază de o supervizare periodică de sprijin, care acordă atenție unei abordări bazate pe punctele forte ale fiecărei persoane, colaborării la nivel de echipă și gestionării unui număr potrivit de cazuri care să prevină arderea profesională.**

Documentarea realizată nu a furnizat cifre specifice în ceea ce privește numărul recomandat de plasamente, dar, având în vedere complexitatea fiecărui caz și necesitatea de a oferi sprijin suficient și regulat familiilor într-un serviciu nou în Republica Moldova, se recomandă ca numărul de cazuri să fie redus la minimum și să se asigure servicii de supervizare, centrate pe reflecție, învățare și auto-îngrijire care să fie integrate în conceptul proiectului pilot.

Documentele analizate au ilustrat, de asemenea, **necesitatea de a proiecta formarea asistenților parentali profesioniști astfel încât să fie incluzivă, accesibilă și să combine teoria și practica.** Majoritatea programelor necesită între 40 și 60 de ore pentru formarea de bază a asistentului parental profesionist și un set de module suplimentare pentru asistenții parentali profesioniști ai copiilor cu dizabilități. Literatura de specialitate subliniază faptul că formarea asistentului parental profesionist ar trebui să fie concepută astfel încât să includă reflecție, discuții și metode participative cu accent pe practică și pe experiența zilnică în furnizarea serviciului de asistență parentală profesionistă. Deși, formarea inițială este importantă, este de asemenea, important să fie asigurată și formarea continuă, bazată pe nevoile care apar în procesul prestării serviciului de asistență parentală profesionistă. Acest lucru va necesita o comunicare clară și un mediu în care asistenții parentali profesioniști să se simtă în siguranță și încurajați să își împărtășească preocupările, cunoștințele, nevoile de formare etc. De asemenea, este necesară o anumită flexibilitate și creativitate în dezvoltarea conținutului formării continue pentru adaptare la necesități specifice. S-a remarcat, că formarea ar trebui să fie oferită într-un mod, într-un moment și într-un loc care să faciliteze accesul îngrijitorilor. Aceasta include **cursuri de formare mai scurte, de jumătate de zi, compensarea costurilor de transport și de îngrijire a copilului pentru a permite asistenților parentali profesioniști să participe plener la formare.** Aceste aspecte ar trebui luate în considerare la proiectarea conținutului formării pentru proiectul pilot, precum și la elaborarea bugetului.

Foto: Schimbator Studio

Literatura de specialitate prezintă în mod consecvent că cele mai bune strategii de recrutare sunt relatările pozitive ale asistenților parentali profesioniști existenți. Campaniile ample pot aduce familii noi, dar cele mai multe dintre acestea sunt inspirate de istoriile altor persoane care au trăit experiența. Orice campanie ar trebui să includă informații ușor de găsit, inclusiv site-uri web, coduri QR sau tag-uri în rețele de socializare. Asistenții parentali profesioniști ai copiilor cu dizabilități sunt motivați de propria lor experiență în calitate de părinte sau de profesionist care lucrează cu copii sau persoane cu dizabilități, astfel încât forumurile sau platformele în care aceste persoane s-ar putea implica sau întruni ar trebui incluse în orice campanie.

În mod similar, asistenții parentali profesioniști sunt adesea motivați de credința lor, astfel încât direcționarea specifică către comunități de credință, în mod ideal cu relatări de la asistenții parentali profesioniști cu experiență – este o modalitate strategică de recrutare. Utilizarea videoclipurilor și a altor materiale concepute de CTWWC ilustrează această strategie și, la prima etapă a acestui proces, ar trebui diseminate grupurilor religioase și altor persoane implicate în activități destinate persoanelor cu dizabilități sau în eforturi de advocacy.

Literatura de specialitate a evidențiat **legătura dintre un sentiment de parteneriat și asistenții parentali profesioniști mulțumiți**. Comunicarea clară și frecventă este o parte importantă în consolidarea acestei relații profesionale. Existența și funcționarea protocoalelor clare și a mecanismelor de răspuns la provocări sau crize au fost, de asemenea, elemente care au determinat sentimentul de mulțumire a unui asistent parental profesionist. Având în vedere că acesta este un proiect pilot, iar învățarea va fi importantă din punctul de vedere al revizuirii și adaptării, este important **să se stabilească mecanisme sigure de feedback**. Asistenții parentali profesioniști e necesar să primească informații despre cum să ofere feedback cu privire la diferite elemente ale experienței lor, inclusiv formarea, plasamentul, sprijinul continuu, sprijinul financiar și comunicarea. Acest lucru va permite tuturor celor implicați în pilotare să reflecteze și să facă recomandări oportune cu scopul de a consolida serviciul și de a îmbunătăți experiența copilului și a asistentului parental profesionist.

Foto: Schimbator Studio

În planificarea sprijinului financiar se recomandă luarea în considerare a timpului, energiei și costurilor asociate îngrijirii unui copil cu dizabilitate, asigurarea medicală, costurile necesare pentru achiziționarea dispozitivelor asistive, inclusiv resurse pentru adaptarea locuinței în caz de necesitate. **Rambursarea costurilor de transport pentru deplasările la serviciile sociale, la instituțiile de învățământ, la serviciile de asistență medicală și la întâlniri de lucru sau sesiuni de instruire** a fost deseori menționată ca beneficiu sau costuri acoperite de diferite programe de asistență parentală, ca recunoaștere a nevoilor unice ale copiilor cu dizabilități. Asigurarea îngrijirii de răgaz sau altor îngrijiri atunci când este necesar, inclusiv pentru a permite participarea la sesiuni de instruire și la activitățile grupurilor de sprijin, vor fi importante și ar trebui planificate și bugetate în mod adecvat.

Documentarea periodică a proiectului pilot, inclusiv a lecțiilor învățate, va fi importantă pentru a informa procesul de consolidare a serviciilor programate din Republica Moldova și din alte țări. Documentarea intenționată a fiecărei etape a pilotului va fi utilă nu doar pentru a dezvolta acest serviciu în Moldova, ci și pentru a oferi informații și dovezi altor țări din regiune. De exemplu, Ucraina se angajează în prezent într-un efort național de reformă a sistemului de îngrijire, care va include dezvoltarea asistenței parentale profesionale specializate pentru copiii cu dizabilități.

Literatura de specialitate privind asistența parentală profesionistă pentru copiii cu nevoi complexe este limitată, și orice contribuție a proiectului pilot va fi valoroasă în acest sens. În consecință, învățarea din activitatea de pilotare va influența nu numai asistența parentală profesionistă pentru copiii cu nevoi complexe, ci și serviciile sociale necesare copiilor și familiilor. De exemplu, experiența proiectării îngrijirii de răgaz pentru acest proiect pilot va furniza informații utile cu privire la modul în care aceasta ar putea fi adaptată pentru grupuri specifice de copii și îngrijitorii acestora.

Foto: Schimbator Studio

ANEXA 1: SINTEZA PROGRAMELOR SPECIFICE DE ASISTENȚĂ PARENTALĂ PROFESIONISTĂ PENTRU COPII CU DIZABILITĂȚI

Mai jos este prezentată sinteza programelor de asistență parentală profesionistă specializată pentru copii cu dizabilități. Aceasta nu conține detalii, ci oferă un rezumat concentrat al acestor programe. Pe site-urile web de referință pot fi găsite mai multe informații. Aceste exemple nu sunt exhaustive, ci prezintă experiența câtorva țări din Europa.

Țările de Jos

Samen wonen, samen leven, sau „Aceiași casă, aceeași viață” din neerlandeză:

Țările de Jos au implementat un program care își propune să ofere îngrijire bazată pe familie pentru copii cu dizabilități severe. Acest program potrivește copiii cu familiile asistenților parentali profesioniști, care primesc instruire și sprijin pentru a răspunde nevoilor individuale ale acestor copii. Accentul este pus pe crearea unui mediu familial protectiv și incluziv, în care copilul să poată prospera.

În Programul „Aceiași casă, aceeași viață” copiii cu dizabilități sunt plasați în familii selectate minuțios, care urmează o pregătire specializată pentru a satisface nevoile individuale ale copilului. Aceste familii de plasament primesc îndrumare și sprijin continuu din partea specialiștilor care îi ajută să creeze un mediu potrivit pentru dezvoltarea, bunăstarea și incluziunea copilului.

Programul este centrat pe asigurarea stabilității și continuității în viața copilului. Familiile din programul „Aceiași casă, aceeași viață” se angajează să ofere îngrijire pe termen lung, adesea până când copilul ajunge la maturitate. Această stabilitate permite copilului să formeze atașamente și relații sigure în cadrul familiei.

„Aceiași casă, aceeași viață” recunoaște importanța colaborării și cooperării între membrii familiei de plasament, specialiști și familia biologică a copilului. Programul încurajează comunicarea deschisă și implicarea tuturor părților pentru a se asigura că nevoile copilului sunt satisfăcute holistic. „Aceiași casă, aceeași viață” oferă o gamă largă de servicii specializate de sprijin pentru familiile de plasament. Aceasta poate include servicii tip respiro/plasament de răgaz, servicii terapeutice și acces la dispozitive asistive și la nevoie adaptări ale locuinței. Scopul este de a asigura familiilor de plasament resursele și asistența necesare pentru a oferi îngrijire de înaltă calitate copiilor cu dizabilități severe.

Pentru mai multe informații consultați site-ul web:
<https://www.pleegzorg.nl/bibliotheek/43-pleegkind-en-eigen-broer-of-zus/380-broers-en-of-zussen-bij-elkaar-plaatsen-in-pleeggezin>

Finlanda

Finlanda are un program de plasament familial numit „*Perhehoito*”, care include asistență parentală profesionistă specializată pentru copiii cu dizabilități severe. Familiile de plasament din acest program beneficiază de instruire și sprijin extins pentru îngrijirea copiilor cu nevoi complexe. Scopul este de a oferi un mediu protectiv și stimulatîv în care copiii cu dizabilități se pot dezvolta și prospera.

Perhehoito, care se traduce ca „asistență parentală”, este termenul folosit pentru sistemul de asistență parentală profesionistă din Finlanda. *Perhehoito* își propune să ofere un mediu familial stabil și protectiv pentru copiii care nu pot trăi cu familiile lor biologice. Deși accentul nu se pune în mod specific pe copiii cu dizabilități severe, sistemul este conceput pentru a oferi îngrijire copiilor cu nevoi complexe, inclusiv pentru cei cu dizabilități.

În sistemul *Perhehoito*, copiii sunt plasați în familii selectate cu grijă, care trec printr-un proces de evaluare și instruire corespunzător. Procesul de potrivire ia în considerare nevoile și circumstanțele individuale ale copilului, inclusiv dizabilitățile sau orice cerințe speciale pe care le poate avea. Familiile de plasament primesc sprijin continuu și îndrumare din partea asistenților sociali și a altor specialiști pentru a se asigura că pot satisface nevoile copilului în mod eficient.

În Finlanda, familiile din sistemul *Perhehoito* beneficiază de sprijin financiar pentru a acoperi costurile asociate îngrijirii copilului, cum sunt serviciile comunale, alimentația și altele. Servicii suplimentare de sprijin, cum ar fi îngrijirea de răgaz, consilierea și terapiile specializate, pot fi, de asemenea, disponibile pentru copiii aflați în plasament și familiile acestora.

Mai multe informații pot fi găsite aici:

<https://www.hel.fi/en/health-and-social-services/child-and-family-services/child-welfare-services>

România

În România, există programe de asistență maternală profesionistă care se concentrează pe îngrijirea copiilor cu dizabilități severe. Aceste programe au scopul de a potrivi copiii cu familiile care au pregătirea și resursele necesare pentru a răspunde nevoilor specifice ale acestor copii. Familiile primesc sprijin, îndrumare și instruire specializată pentru a se asigura că pot oferi îngrijire adecvată copiilor cu dizabilități.

Servicii de suport: Diverse instituții și organizații non-profit din România oferă servicii de sprijin familiilor substitutive și copiilor cu dizabilități severe. Aceste servicii pot include sesiuni de terapie, îngrijire de răgaz, consiliere și sprijin educațional. Aceste servicii sunt prestate pentru ameliorarea bunăstării și pentru stimularea dezvoltării copiilor cu dizabilități, și pentru a ajuta familiile de plasament în rolul lor de îngrijitori.

Germania

Pflegekinderhilfe, cunoscut și sub numele de asistență parentală, este un program general de asistență parentală în Germania. Acesta oferă plasamente pentru copiii care nu pot trăi cu familiile lor biologice și își propune să le asigure bunăstarea, dezvoltarea și siguranța într-un mediu familial.[39] Deși programul nu este destinat în mod special pentru copiii cu dizabilități severe, acesta poate oferi sprijin copiilor cunevoi complexe, inclusiv celor cu dizabilități.

În cadrul programului *Pflegekinderhilfe*, copiii sunt plasați în familiile asistenților parentali care au capacitatea de a răspunde nevoilor individuale ale acestora. Procesul de selecție al asistenților parentali implică o potrivire atentă pentru a asigura un mediu favorabil pentru copil. Familiile asistenților parentali primesc instruire, îndrumare și sprijin continuu din partea asistenților sociali și a altor categorii de specialiști.

Familiile din programul *Pflegekinderhilfe* asigură un mediu familial protectiv și stabil pentru copil. Acestea sunt responsabile pentru îngrijirea zilnică a copilului, asigură accesul acestuia la servicii educaționale, asistența medicală și oferă sprijin emoțional. Programul acordă atenție deosebită procesului de menținere a legăturilor personale dintre copil și familia biologică, ori de câte ori este posibil, asigurând în același timp siguranța și bunăstarea copilului.

Deși programul *Pflegekinderhilfe* nu este conceput în mod specific pentru copiii cu dizabilități severe, acesta este flexibil și poate să fie adaptat la nevoile individuale ale copiilor. Serviciile de sprijin, inclusiv cele terapeutice, asistența educațională și asistența medicală specializată, pot fi furnizate în colaborare cu specialiștii și instituțiile relevante.

Serviciile specializate de îngrijire, sau *Spezialisierte Pflege*, în Germania se referă la programele de asistență parentală profesionistă care se adresează în mod specific copiilor cu nevoi complexe, inclusiv celor cu dizabilități severe. Aceste programe își propun să ofere îngrijire personalizată și sprijin, adaptate pentru a satisface nevoile individualizate ale acestor copii. Aceste tipuri de servicii pot varia în funcție de regiune dar scopul general este comun, de a crea un mediu care sprijină și promovează bunăstarea și dezvoltarea copilului.

În cadrul programului *Spezialisierte Pflege*, familiile substitutive beneficiază de instruire specializată și sprijin continuu pentru a oferi îngrijire copiilor cu nevoi complexe. Această instruire include subiecte precum conștientizarea dizabilității, îngrijirea medicală, managementul comportamental și tehnicile de comunicare. Familiile lucrează îndeaproape cu specialiști, cum ar fi asistenții sociali, terapeuții și prestatorii de servicii de asistență medicală, pentru a se asigura că nevoile copilului sunt satisfăcute holistic.

[39] Consultați site-ul web pentru mai multe informații:

https://www.lvr.de/de/nav_main/jugend_2/jugendmter/allgemeinersozialerdienst/pflegekinderdienstfamilirebereitschaftsbetreuung/pflegekinderhilfe.jsp

Programele *Spezialisierte Pflege* pot oferi, de asemenea, resurse suplimentare și asistență familiilor asistenților parentali profesioniști, cum ar fi îngrijire de răgaz, servicii terapeutice, echipamente specializate sau adaptări ale locuinței, precum și acces la rețele de sprijin sau grupuri de suport.

Scoția

Există programe și inițiative specializate de asistență parentală profesionistă care se adresează copiilor cu nevoi complexe sau dizabilități severe. Aceste programe își propun să ofere îngrijire și sprijin adaptate în cadrul familiilor asistenților parentali. În timp ce detaliile specifice au o mare diversitate, scopul general este crearea unui mediu protectiv și incluziv în care copiii cu dizabilități li se asigură îngrijirea specializată de care au nevoie.

Un exemplu de asistență parentală profesionistă pentru copiii cu nevoi complexe sau dizabilități severe din Scoția este serviciul de îngrijire oferit de *Shared Care Scotland*. Acest tip de îngrijire include acordarea de pauze scurte sau îngrijire temporară pentru copiii cu dizabilități, asigurându-le oportunități de a rămâne cu familiile de plasament în mod regulat sau ocazional. Acest serviciu își propune să sprijine atât copiii, cât și familiile lor biologice, oferă o pauză temporară de la responsabilitățile de îngrijire, asigură bunăstarea și dezvoltarea copilului.

De asemenea, Rețeaua Asistenților parentali din Scoția (*Fostering Network Scotland*) este o organizație națională care oferă resurse, instruire și sprijin pentru familiile asistenților parentali. Deși nu se adresează în mod specific categoriei copiilor cu dizabilități, aceasta asigură îndrumare și asistență familiilor asistenților parentali care îngrijesc copii cu o varietate de nevoi complexe, inclusiv copii cu dizabilități.

ANEXA 2: BIBLIOGRAFIE

CORAM, BAAF (n.d.). Practice note 34: The placement of children with disabilities.

Retrieved from:

<https://corambaaf.org.uk/sites/default/files/Members%20Area/Resources/Practice%20Notes/PN34.pdf>

Changing the Way We Care. (2021). Findings from Child Assessments in Six Residential Institutions. Received from authors.

Changing the Way We Care. (2023). Investing In Family Care For Moldova's Future The Case For Meeting Moldova's Human Capital Needs. Received from author. Information also found in Changing the Way We Care (2023). Investing in Family Care for Moldova's Future: The Case for Meeting Moldova's Human Capital Needs. Retrieved from <https://bettercarenetwork.org/library/strengthening-family-care/investing-in-family-care-for-moldova%E2%80%99s-future-the-case-for-meeting-moldovas-human-capital-needs>

Collins, M., Langer, S., Welsh, V., Wells, E., & Hatton, C. (2014). A break from caring for a disabled child: Parent perceptions of the uses and benefits of short break provision in England. *The British Journal of Social Work*, 44(5), 1180–1196.

<https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs209>

Consiliul Judetean Bacau, Romania (n.d.). Curs De Formare Profesională Asistent Maternal Profesionist. Received from author.

European Commission. (2021). Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion Peer Review on Furthering quality and accessibility of Foster Care service.

Retrieved from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1024&furtherNews=yes&newsId=9969>

European Commission. (2022). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, and the Council. Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union. COM (2022) 406. Final.

Moldova Government Decision No 347/2022. National Programme for Children

Protection (2022-2026), [https://www.legis.md/cautare/getResults?](https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131899&lang=ro)

[doc_id=131899&lang=ro](https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131899&lang=ro)

Harder, Annemiek T.; Zeller, Maren; Lopez, Mariana; Krieger, Stefan; Knorth, Erik J. (2013). Different sizes, similar challenges: Out of home care for youth in Germany and the Netherlands

Psychosocial Intervention, vol. 22, n. m. 3, septiembrie-diciembre, 2013, pp. 203-213.

Health and Social Care Board. (2017). The effectiveness of short breaks in families where there are children with disabilities: A systematic review of the evidence.

Jenny, M. and Romanens-Pythoud, S. (2016) A Better Future is Possible: Promoting Family Life for Children with Disabilities in Residential Care – Manual for Professionals. International Social Service (ISS), Geneva. <https://bettercarenetwork.org/library/the-continuum-of-care/residential-care/a-better-future-is-possible-promoting-family-life-for-children-with-disabilities-in-residential-care>;

Kaasbølla, J., Lassemo, E., Paulsen, V., Melby, L., & Solveig O.O (2019). Foster parents' needs, perceptions and satisfaction with foster parent training: A systematic literature review, in Children and Youth Services Review <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.03.041>

Lammers, P., of the Ministry of Health, Wellbeing and Sports (2021), for DG Employment, Social Affairs and Inclusion. Foster Care in Croatia and the Netherlands: lessons to learn from each other.

Maestral International on behalf of UNICEF Ukraine (2023). Commonalities of good practice foster care training. For internal use. Received from author.

Maestral International on behalf of UNICEF Turkiye (2019). Literature Review Of Good Practice In Specialised Foster Care For Children With Disabilities.

The Fostering Network (2023). England Foster Care Allowance Survey: 2022-23. Retrieved from <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/sites/default/files/2022-12/England%20Foster%20Care%20Allowances%20Report%202022-23%20%282%29.pdf>

The Fostering Network (2023). Scotland Foster Care Allowance Survey 2022-23. Retrieved from <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/sites/default/files/2022-11/Scotland%20Foster%20Care%20Allowances%20Report%202022-2023%20%282%29.pdf>

Trubacova, K. Kotalova K.J., and Svobodova of the Unit of social and legal protection of children, Ministry of Labor and Social Affairs, Czechia (2021) for DG Employment, Social Affairs and Inclusion. Peer Review on "Furthering quality and accessibility of Foster Care service" Peer Country Comments Paper – Czechia Foster care in Czechia – possible inspiration and required changes.

National Bureau of Statistics, Moldova. https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Copiii_Moldovei/Infografice/2023/Protectie.pdf

Rosenthal, E (2019) Position paper: The right to live and grow up in a family for all children. Disability Rights International European Network on Independent Living Validity and TASH

Sammon, E., and Burchell, G. (2018). Family Care for Children with Disabilities: Practical Guidance for Frontline Workers in Low- and Middle-Income Countries. Retrieved from https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/FamilyCareGuidance_508.pdf

Tullberg, E., Vaughn, W., Muradwij, N., & Kerker, B. D. (2019). Unpacking “support”: Understanding the complex needs of therapeutic foster parents. *Children and Youth Services Review*, 105, 104420. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104420>

UN General Assembly. (1989). Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html>

UN General Assembly. (2007). Convention on the Rights of Persons with Disabilities: resolution / adopted by the General Assembly, 24 January 2007, A/RES/61/106. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/45f973632.html>

UN General Assembly. (2019). Resolution on the Rights of the Child. Retrieved from https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2020-01/A_RES_74_133_E.pdf

UN General Assembly. Guidelines for the Alternative Care of Children (2010): resolution / adopted by the General Assembly, 24 February 2010, A/RES/64/142. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/4c3acd162.html>

UNICEF. (2013). The State Of The World’s Children 2013: Children with Disabilities. pp 44 - 51. https://www.unicef.org/sowc2013/focus_violence.html

WHO. (2007). Atlas. Global resources for persons with intellectual disabilities. WHO.

Changing the Way We CareSM

www.changingthewaywecare.org

info@ctwwc.org

Dacă doriți să oferiți feedback cu privire la acest document, vă rugăm să expediați un e-mail la CTWWCLearning@ctwwc.org.